

FÂTİH VE FÂTİH DEVRİ ESERLERİ HAKKINDA MUHTASAR İZAHAT

HALİM BAKİ KUNTER

Fen ve tekniğin terakkisi sayesinde mesafeler kısalmış, büyük okyanusların ayırdığı kıt'alar bile yakınlaşmışlardır.

Artık mesafe mefhumu insanların hayatında evvelce olduğu gibi büyük rol oynayamamaktadır. Bu maddî yakınlığın yanında beşer hayatında manevî yakınlaşmalar da terakki kaydetmektedir. Muhtelif milletleri birbirlerinden ayıran siyasî, iktisadî ve ruhî âmillerin tesirlerini mümkün olduğu kadar azaltmak, medenî dünyayı hür, mesut ve anlayışlı insanların yaşadığı ülkeler haline getirmek için milletler arası bir organizmin teşekkülü zamanımızın en şayan-ı dikkat vâkıılarından biridir.

Birleşmiş Milletler teşkilâtı ile onun ilim, san'at ve kültür kolu olan U n e s c o'nun ideali insanları ve milletleri ayıran mesafeleri ortadan kaldırmaktır. Ancak tarafgirlikler, adaletsizlikler, hodbinlikler ve aşırı ihtiraslar tasfiye edilmeden bu gayenin gerçekleşmesi kabil değildir. İşte insanlık bu imtihanı vermeğe, anlayış ve uzlaşma zihniyetinin hakim olduğu yeni bir âlemin eşliğinden içeri girmeye hazırlanmaktadır. İtiyatlardan kurtulma güç olduğu cihetle bu ülkünün gerçekleşmesinin pek de kolay olmayacağı muhakkaktır. Bununla beraber medeniyet tarihi bize cesaret ve ümit verecek örneklerden mahrum değildir. Bu arada T ü r k tarihinde asırlarca evvel böyle hür ve ileri düşüncelerin hâkim olduğu parlak devirler çoktur. Bu altun devirlerden biri de Fâti h Sult an M e h m e d devridir.

1453 de T ü r k l e r i n eline girdiği, sırada İ s t a n b u l harap ve bitkin

bir şehirdi. T ü r k l e r bir asrın dörtte biri kadar kısa bir zaman içerisinde onu mamur bir şehir, ileri bir kültür merkezi haline getirdiler. Fetihle beraber İ s t a n b u l'da büyük bir imar ve temdin hareketi başladı. Fetihden sonra F â t i h 28 sene yaşamıştı. Bu kadar cık bir zaman bu muazzam hareketin bütün semerelerini elde etmeğe kâfi geldi. İ s t a n b u l'daki imar ve temdin hareketinin merkez-i sıkletini F â t i h K ü l l i y y e s i teşkil ediyordu. F â t i h C â m i 'i ile bu mabedin etrafında büyüklü küçüklü 16 medrese, zamanına göre çok mütekâmil bir hastahane, kervansaray, imaret, kütüphane... gibi tesisler, müderrisler ve diğer tedris elemanları için ev ve konakları ihtiva eden bir mahalle ve 300 e yakın dükkâmı ihtiva eden bir çarşı F â t i h'deki mimarî manzumeyi teşkil ediyordu. F â t i h'in ayrıca A y a s o f y a ve E y y ü p vakıfları da vardı. Bu kabil tesisler oralarda da mevcuttu.

Bu derece zengin ve şumullü bir müessesese olan F â t i h vakfının gelir kaynağı olmak üzere F â t i h Sult an M e h m e d tarafından İ s t a n b u l'da ve G a l a t a'da yüzlerce, ibnlerce dükkân, ev ve saire inşa ettirilmişti. Ayrıca bir çok değerirmenler, bedestanlar, hanlar, hamamlar yaptırılmıştı.

İ s t a n b u l'da F â t i h vakıflarından başka diğer ibr çok vakıflar mevcut olduğu gibi memleketin her tarafındaki büyüklü küçüklü vakıflar da büyük bir sayıya balığ oluyordu. Bu vakıflar; din, mezhep, ırk farkı gözetmeksizin insanların maddî mahrumiyetlerden, sefalet ve ıztıraplarından korunmasına ve manevî sahalarda yükselmesine çalışıyordu.

Türk ülkelerinde müreffeh bir hayat ve yüksek bir kültür seviyesi kendini gösteriyordu. Vicdan hürriyeti, adalet ve şefkat tam manasiyle hüküm sürüyordu. Türklerin genişlemesine, askerî zaferleri kadar, âmîl olan bir sebep de yüksek bir medenî hayat seviyesine ulaşmaları olmuştur. Aynı hayat seviyesine ulaşamamış olan civar milletler için Türk hâkimiyeti altına girmek tarihî mukadderat halini almıştır.

Fâtih'in ve Fâtih devri eserlerinin tetkiki neticesinde hür ve medenî insanların ideali olan hayat şartlarının mühim bir kısmını Türklerin asırlarca evvel gerçekleştirmeye muvaffak oldukları sarahatle görülmektedir.

Fâtih Külliyesi'nin inşasına Fetihden 10 sene sonra başlanmış ve büyük bir mimarî manzume teşkil eden bu inşaatın bütün teferruatıyla ikmalî sekiz sene sürmüştür. Fakat Fâtih Külliyesi'nde yer alan hizmetlerin iyfasına, bu işe tahsis olunan ilk binalarda, fethi müteâkip heman başlanılmıştır. Meselâ Ayasofya'nın müstemilâtından bazı odalar Medrese haline getirilmiş ve burada vakit kaybedilmeksizin tedris faaliyetine geçilmiştir. Bu itibarla İstanbul Üniversitesi'nin haricî büyük kapısının üzerinde kuruluş tearihi olarak Rumen rakamları ile 1453 tarihi konulmuş bulunmaktadır.

Fâtih Külliyesi'nde yer alan 16 Medreseden başka bir de İlkokul bulunmakta, Medreseler ise Orta, Lise ve Yüksek tahsil derecelerine tekabül etmekteydi. Yüksek dereceli olanlarda Hukuk, İlâhiyat, Tıp ve Fen bölümlerine ait tedrisat yapılıyordu. Fen Fakültesi mahiyetinde olan Medrese'nin başında Semerkant'taki meşhur Ulug Bey Rasathanesi'ni idare etmiş olan büyük Türk Astronomu Ali Kuşçu bulunuyordu. Fâtih Üniversitesinin programlarını büyük Türk âlimlerinden Molla Husrev ile Ali

Kuşçu hazırlamışlardı. Fâtih tarafından kemal-i ehemmiyetle incelenen ve tasvip olunan bu programlar, o sıralarda, bazı Avrupa üniversiteleri tarafından örnek program olarak kabul edilmiştir. Bu tedrisatta aklî ilimlere de naklî ilimler derecesinde yer verilmişti. Fâtih devrinin ilim zihniyeti, medeniyet-i hazıranın istinat ettiği iki sağlam temele yani tecrübe ve müşahadeye istinat ediyordu. Tecrübe ve müşahadeye dayanan araştırmacı zihniyet Fâtih devri ilim hareketlerinin bâriz vasfıdır. Bu müsbet görüş ve zihniyet ile fethi müteâkip İstanbul'da kuvvetli ve velût bir ilim hareketi başlamış ve yeni çağın mümeyyiz vasfı olan Rönesans'a dünya ölçüsünde bir tesir ve nüfuz kudreti bahşetmiştir.

Tecrübe ve müşahade şartları Fâtih Darüşşifasının statüsünde de esaslı bir yer almıştır. Tabiplerin tecrübe yapabilen hâzik ve tecrübe edilmiş doktorlar arasından seçilmesi usul ittihaz edilmiştir. Tabiplerin intihap ve tayininde din, mezhep ve ırk farkları asla gözetilmeyip ehliyet, liyakat ve hazakate kıymet verilmiştir.

Büyük bir dikkat, ihtimam ve şefkatle hastaları tedavi eden bu müessesede mükemmel bir diyet mutfağı tesis edilmiş ve hastaların hususî gıda rejimi ile tedavisi gibi en mütekâmil usullere de yer verilmiştir. Zamanına göre çok mütekâmil bir müessese olan bu Darüşşifa - Hastahane yalnız İslâm Dininde olanlar için yapılmayıp kapıları vakfiyedeki tâbir ile *Allahın kulları olan bütün insanlara* açık bulundurulmuştur.

İlim, san'at, sanayi-i nefise ve son derece şümüllü olan sosyal hizmetler yalnız İstanbul'da değil; memleketin her tarafında büyük bir inkişafa mazhar olmuştur.

Üç İmparatorluk, yedi Krallık ile 200 den fazla büyük şehri memleketine ilhak etmeğe muvaffak olan Fâtih Sultan Mehmed, İstanbul'un fethi gibi cihanşümül bir zafer de dahil olduğu halde bütün askerî zafer ve galebele-

rini vakfiyesinde *küçük cihad* diye tavsiye eylemekte ve elde ettikleri ile kanaat ederek *büyük cihada* mübaşeret etmeği kendisine nasip eden H u d a'ya şükürler etmektedir. F â t i h'in *büyük cihad* dediği hareket ise, *Vakfiyesinde* yine kendisinin kullandığı tâbir ile, ülkeyi imar etmek, halkı memnun etmek ve vatandaşları arzu ettikleri idareye kavuşturmaktan ibarettir.

★

★ ★

Fatih Sultan Mehmed Vakfiyeler'ini neşretmek, F a t i h ve F a t i h devri eserleri sergisini tertiplemek, "*Fatih devrinde İstanbul*", "*Fatih devrinde İstanbul Mahalleleri*", *Şehrin İskâni ve Nüfusu*" "*Fa-*

tih devrinde Karaman Eyaleti Vakıfları" monoğrafilerini neşrelemek, *Vakıflar Dergisi*'nin IV. sayısını F a t i h'e ve F a t i h devri eserlerine tahsis ve F a t i h k ü l l i y e s i'ni restore etmek, yeni baştan tamir edilen medreselere münaşip hizmetler vermek, bu arada F â t i h medreselerinde sıhhi şartları haiz, mükemmel teşkilâtli halen 100 mevcutlu F a t i h Y ü k s e k T a h s i l Ö ğ r e n c i Y u r d u'nu tesis eylemek... gibi hizmetlerle V a k ı f l a r U m u m M ü d ü r l ü ğ ü, tarihte eski bir devri kapayıp yeni bir devir açan bu büyük Türkün yüce şahsiyeti-ne ve hatırasına karşı borçlu olduğu vazifeleri yerine getirmeğe çalışmıştır. İ s t a n b u l'un imarında deruhde ettiği vazifeler de bunun devamı mahiyetindedir.